

De vigtigste af danske foretagne Rejser og Forskninger i Afrika.

Geografisk Tidsskrift, Bind 22 (1913)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/gto/gto_0022-PDF/gto_0022_68724.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=68724>

pdf genereret den : 22/5-2008

De vigtigste af danske foretagne Rejser og Forskninger i Afrika.

Af

Oberst Emil Madsen.

(Sluttet).

Det var dog ikke blot Guinea, at Handelsforetagenderne i Afrika gjaldt. Man haabede en Tid lang ogsaa at kunne udvide dem til Marokko, hvor man særlig haabede billigt at kunne indkøbe Faareuld til bedste for de indenlandske Manufakturere.

Efter at det saa kaldte Almindelig Magasin var blevet stiftet 1737, med den Bestemmelse, at det skulde købe Raastofferne i Udlandet og overlade dem til Fabrikanterne til Indkøbspris, derpaa modtage de færdige Varer, give Forskud paa dem og besørge dem solgte¹⁾, og det var blevet paalagt Købmændene, at de skulde tage deres Varer hos Fabrikanterne og ikke maatte forskrive flere fremmede Varer, end de tænkte at kunne afsætte i kort Tid, alt for at fremme den danske Tekstilindustri, og efter at der 1746 var sluttet Fred med Algier, oprettedes et saakaldet almindeligt Handelskompagni 1747. Det skulde drive Handel paa Frankrig, Spanien, Portugal, Middelhavet og Levanten, men fik intet Monopol. Det hensygnede, skønt det ogsaa overtog den grønlandske Handel, indtil Kongen 1774 indløste dets Forpligtelser. Et Monopol opnaaedes derimod for Marokkos Vedkommende af det afrikanske Kompagni, der fik sin Octroi 1755, medens det dog egentlig var stiftet 4 Aar i Forvejen. Det fik nemlig Enehandel paa den marokkanske Kyst fra 32 til 36° n. Br. foruden enkelte andre Begunstigelser. Anledningen til dets Oprettelse var, at der 1749 kom hertil en marokkansk Jøde Joseph Buzaglo de Paz, som lod nogle herværende Købmænd forstaa, at de kunde drive en fordelagtig Handel paa Havnene Saffy og Sct. Cruz (Agadir). De gjorde et Forsøg, som faldt heldigt ud. Han indgav et Forslag til Regeringen, og denne udsendte da 1751 til Marokko en Ekspedition under Ledelse af Oberstløjtnant af Ingeniørkorpsen B. D. de Longueville for at afslutte en

¹⁾ Det almindelige Magasin omdannedes 1768 til et Generalmagasin, men vedblev at føre en hensygnende Tilværelse, gav kun Tab og ophørte 1771.

Handelstraktat og opnaa Tilladelse til at oprette et Faktori og anlægge Handelsmagasiner. Det lykkedes ham at naa sit Maal, og der sluttedes den 1. Juli 1751 den ønskede Traktat, ratificeret 22. Jan. 1752 (?), men rigtignok med den for Danmark ugunstige Bestemmelse, at Tolden i Saffy og Sct. Cruz skulde forpagtes til Danmark for aarlig 50.000 marokkanske Dukater (à 10 mk), hvilket var mere, end Tolden plejede at indbringe. Imidlertid bestemtes dog, at kun danske maatte handle paa Kysten ved disse Havne, foruden at Kapere fra de omhandlede Egne ikke maatte angribe danske Skibe, og Longueville fik Tilladelse til at oprette et Etablissement paa og ved den ubeboede Ø Mogador (Saira), der ligger ca. 18 d. Mile N. for Agadir, og ved hvilken der findes en god Havn¹⁾. Kort efter blev Traktaten brudt, idet Kejseren af Marokko nægtede at ratificere Traktaten, der var afsluttet med hans Søn, som dog var den egentlige Regent. Tillige blev Longueville arresteret under Paaskud af, at han paatænkte at anlægge Fæstninger, og flere af hans undergivne, der var komne i Land, maatte dele hans Fangenskab. De Underhandlinger, som de om Bord værende Skibschefer førte om Fangernes Løsladelse, førte til intet, og der udsendtes da 1753 en ny Ekspedition, en hel Eskadre, som tilsidst stilledes under Befaling af Kommandørkaptajn A. F. Lütow²⁾, og denne lykkedes det at opnaa Fangernes Løsladelse samt at afslutte en ny Traktat, som Frederik V. ratificerede den 18. Marts 1754.

Imidlertid havde der ogsaa været en marok-

¹⁾ Benævnelsen Mogador gælder saavel en Ø som den ved samme liggende Kyststrækning, hvor Byen Mogador findes, og i hvilken der af den danske Bygmester i Marokko M. Schrøder blev bygget det saa kaldte Danske Hus, til hvilket Grundstenen blev lagt 1765 af den daværende danske Konsul, Kancelliraad Barisian. Huset blev 1767 foræret til Kejseren af Marokko (Høst, Efterretninger om Marokos og Fes, Kbh. 1749, 68).

²⁾ Død 1758.

kansk Gesandt, Jøden Samuel Sumbel, i København. Han indtraf den 23. Marts 1752, men blev ikke meget vel modtagen og afrejste igen den 26. Maj.

Ifølge den nye Traktat skulde de danske have fri Handel fra den 29° til den 33° n. Br. mod at betale samme Told som andre. I Saffy skulde der være en dansk Konsul og en Faktor og i Agadir en Faktor. Denne Traktat vakte dog saa megen Uvilje i Spanien, at der i Okt. 1753 udstedtes en Deklaration, hvorved al Handel mellem Danmark og Spanien forbødes. I Febr. 1754 sluttede Faktoren Ærreboe¹⁾ en Tillægstraktat, hvorved Byerne Salee og Rabat, der ligger ca. 15 Mile N. f. Mogador, indbefattedes i Freden, saa at ej heller disse Byers Kapere maatte angribe danske Skibe. Dette Tillæg ratificeredes af Frederik V. den 18. April 1755. 1754 sendtes Søkaptajn F. C. Kaas ud med 2 Handelsskibe som Gesandt. Han skulde sørge for at faa 3 danske, der var Slaver i Fez, frigivne, og dette lykkedes ham, medens Paz, som tidligere var bleven fangen, vedblev at være Slave.

Da stiftedes Kompagniet den 31. Marts 1755, og Kompagniets første Skib kom til Saffy i Juli s. A. Der sluttedes derpaa Fred 1756 med Tetuan og Tanger, og det tillodes ved Traktaten herom de danske at oprette Faktorer i Tetuan, Tanger, Larrache (El Arady), Memora og flere Steder.

Men de skønne Udsigter formærkedes snarlig. Endnu i 1756 og 1757 syntes alt ret tilfredsstillende. Kaptajn af Flaaden F. C. Kaas²⁾ udsendtes med et Orlogsskib 1756 for at undersøge Tilstanden, syntes ikke at have fundet noget at bemærke, og noget derefter paatog Kompagniet sig Leverance til de danske Uldmanufakturere. Deklarationen angaaende Spanien ophævedes i Novbr. 1757; men omtrent samtidig døde Kejseren af Marokko, og den nye Kejser, hans Søn, optraadte straks meget hensynsløst. Han tvang saaledes Faktorerne paa Kompagniets Vegne til atter at forpagte Tolden i Saffy og Agadir mod et urimeligt Vederlag. Tillige begyndte Faktorerne at handle egenmægtig, førte deres Bøger slet og begyndte ogsaa snart at bedrage Kompagniet. Kaptajn F. C. Kaas sendtes atter ud 1758 dels for at overbringe Foræringer til Kejseren og dels for at tilse Sagerne. Disse forbedredes dog ikke derfor, og Faktorerne indgik

egenmægtig 1759 en ny Forpagtningskontrakt, atter mod et stort Vederlag (50,000 Pjastre). Handelen vedblev at være ringe, og dertil kom, at der ved en Ildebrand i Børnehuset paa Christianshavn i April 1760 opbrændte en stor Mængde marokkansk Uld, samt at en Faktor, Butler, der tog Livet af sig, havde forøvet store Bedragerier. 1759, den 23. Okt., indtraf der atter her en marokkansk Gesandt, Tehami Ben Aly Meddun. Han androg hos Kongen om, at denne vilde yde hans Herre 1500 Geværer, og hos Kompagniets Direktion om, at Tolden i Saffy og Salee atter maatte blive forpagtet i 3 Aar. I Stedet for Geværerne lovedes der ham 20.000 Rdlr., og Kompagniets Direktion bevilgede hans Andragende. Gesandten blev modtagen med store Æresbevisninger og forblev her til 6. Juni 1760. Som Følge heraf bevilgede Kongen 1761, at Kompagniet paany forpagtede Tolden i 3 Aar, medens han tillige lovede at ville godtgøre Kompagniet, hvad det derved ville tabe. Kaas sendtes atter ud 1763, men kunde ikke forhindre, at der stadig fremtraadte Vanskeligheder med Kejseren og dennes Yndlinge ved Sendrægtighed i Pengeforsendelser og ved Tildelingen af Gaver, der ikke betragtedes som tilstrækkelig gode.

1765 havde Kejseren forlangt, at de danske skulde flytte til Mogador, hvilken Flytning skete, men til megen Skade for Kompagniet, og samme Aar udtalte Direktionen, at hvis Kongen ikke betalte ca. 175,000 Rdlr., kunde Kompagniet ikke vedblive med den til Bevarelsen af Freden med Marokko nødvendige Handel. For at raade Bod paa Kejserens stedse vedvarende Vilkaarligheder sendtes Kaas atter ud 1765, denne Gang med et Handelskib; men dette blev taget af en fransk Orlogsmænd. Kaas kom dog det næste Aar til Marokko, men blev tvungen til at indgaa paa en ny Forpagtning i et Aar. Dette vilde Kompagniets Direktører ikke anerkende, og det besluttede da 18. Sept. 1766 paa en Generalforsamling at ophæve Selskabet.

Som et Efterspil fremtraadte, at Kammerraad Koustrup 1767 udsendtes for at afslutte en ny Fredstraktat. Denne sluttedes den 25. Juli 1767 mod, at der tilstodes Kejseren aarlige Gaver eller 25,000 Pjastre, og ved den befriedes ogsaa de danske for Forpagtningsafgiften.¹⁾

¹⁾ Ærreboe (Aerebow) var Konsul i Marokko fra 1777 til 1782, fra 1781 betitlet Kammersekretær. Han er vistnok død 1782.

²⁾ Død som Admiral 1775.

¹⁾ Rasmussen. Det under Kong Frederik den Femte oprettede Danske Afrikanske Kompagnies Historie, Kbh. 1818; Hulm, Daumark Norges Hist., III, 2 S. 208 ff.

Den hele Sag fik saaledes kun et sørgeligt Forløb og kostede Danmark en stor Mængde Penge.

J. Høst, der fra 1760 til 1767 var Kommiss ved Faktorerne og en Tid Konsul i Marokko, derpaa opholdt sig en Tid i Vestindien og efter sin Hjemkomst til Danmark 1776 var Sekretær i Departementet for udenrigske Anliggender, har udgivet et Værk om Marokko, der i alle Retninger skildrer dets Ejendommeligheder og vel endnu næsten kan betragtes som et Kildeskrift.¹⁾

Besiddelsen af Kolonierne paa Guinea og Forholdene til Staterne i Nordafrika bevirkede, at der ofte maatte sendes Orlogsskibe ud, sjældnere til til Guinea, meget hyppig derimod til Middelhavet, hvor der ifølge de sluttede eller fornyede Fredstraktater — med Algier 5. Aug. 1746, med Tripolis 22. Jan. 1752, med Tunis 8. Decbr. s. A., med Marokko som foran nævnt 25. Juli 1767, foruden med den tyrkiske Sultan 14. Oktb. 1756 — aarlig skulde betales Tribut for at befri de danske Købmandsskibe for Sørøverangreb fra hine Stater I Perioden 1747 til 1756 betaltes til Røverstaterne mindst ca. 656,000 Rdlr., rimeligvis dog mere, i Perioden 1757 til 1769 ca. 870,000 Rdlr.²⁾ Dertil kom at Handelsskibene især paa Vejen til og fra Asien i de urolige Tider maatte konvoieres, og Orlogsskibenes Beskyttelse maatte udstrækkes til den afrikanske Kyst, stundom til Sct. Helena, stundom endog til det gode Haabs Forbjærg. Ikke sjældent forenedes især i ældre Tid Rejserne baade for Guineas og Middelhavets Vedkommende med Rejser til Vestindien.

Den danske Handel havde i Slutningen af det 18. Aarhundrede stor Fordel i Middelhavet af Krigstilstanden, og Konvoisystemet respekteredes i Begyndelsen, men førte senere til 2. April 1801, dog fandtes det endnu efter 1801 stundom fornødent at konvoiere i Middelhavet overfor Sørøverstaterne. For at lette Forretningerne oprettedes 30. Maj 1800 den afrikanske Konsulats Direktion, der bestod indtil 28. Decbr. 1837, og som bestyrede alle Forretninger som foranledigedes ved de danske Staters Forbindelse med og Relationer til de barbariske afrikanske Magter, hvilke hidtil havde været for-

delt mellem Departementet for udenlandske Sager og General- Land- Oekonomi- og Commercekollegiet.

I det foregaaende er alt berettet om Korvetten »Galathea«s Jordomsejling, men der er tillige mange andre Orlogsskibe, hvis Chefers Færd bør erindres og som her skal fremstilles, saa vidt Efterretningerne rækker.

1745 førte den senere Viceadmiral S. Hooglant med Skibet »Hekla« Underhandlinger med Algier.

Freden med Algier blev indgaaet 1746, da en Ekspedition paa 3 Linieskibe under den senere Schoutbynacht Greve U. A. Danneskjold-Samsøe¹⁾ var udsendt til Middelhavet.

Ekspeditionen til Marokko 1751 og paafølgende Aar er alt omtalt foran. Freden med Tunis 1752 blev sluttet ved den senere Admiral S. Hooglant²⁾ og den senere Admiral C. v. Schindel³⁾.

Paa Grund af, at Dejen af Algier stillede større Fordringer og ikke forhindrede, at danske Handelsskibe blev tagne af hans Undersaatter, udsendtes 1770/1771 en Eskadre paa 4 Linieskibe, 2 Fregatter, 2 Bombardérgallioter og 2 Førselskibe under den alt foran nævnte, senere Admiral F. C. Kaas⁴⁾, for at tvinge Dejen til at udlevere de tagne Skibe. Den 2. Juli 1771 kom Kaas til Algier og beskød Byen. Daværende Kaptajn J. P. Wleugel⁵⁾ Chef for Fregatten »Christiansøe« var nærmest de fjendtlige Batterier. Beskydningen førte dog ikke til noget Resultat. Bombardérgallioterne viste sig ubrugelige, og Skibene maatte trække sig tilbage til Port Mahon⁶⁾.

Hooglant blev sendt ud for at overtage Kommandoen efter Kaas, og der blev gjort store Anstrængelser for at udruste en stor Eskadre. Den skulde hovedsagelig bestaa af 7 Orlogsskibe, 4 Fregatter, 8 Bombardérgallioter og nogle Transportskibe. Der byggedes her 2 Bombardérgallioter paa Holmen og 6 paa private Værfter, Mortererne til dem blev støbte her, og der oprettedes til deres Betjening et Artillerikorps med 2 Bombardérkompagnier under Oberstløjtnant Aubert. I Forvejen

¹⁾ Død 1751.

²⁾ Død 1789.

³⁾ Død 1794.

⁴⁾ Død 1803.

⁵⁾ Død som Admiral 1825.

⁶⁾ Eidem og Lütken, Vor Sømagts Hist., Kbh. og Krist., S. 609; Ramshart, Efterretning om det bekendte af den danske Flaades Tjeneste, Kbh. 1808.

¹⁾ Høst, Efterretninger om Marókos og Fes, Kbh. 1779, forsynet med mange Kort og Billeder. — Død som Etatsraad 1794.

²⁾ Nathanson, Danmarks Handel, Skibsfart Penge- og Finansvæsen, II, Kbh. 1831, 91, 125.

havde Hooglant efter Befaling ladet bygge en Chebek i Toulon, efter at Efterspørgsel angaaende Bombardérgallioter og Chebekker i Italien ikke havde ført til noget. Eskadren samledes først efterhaanden, og med de Skibe, Hooglant havde, begyndte han en Blokade af Algier i Februar 1771. Der blev ved denne Lejlighed opbragt et fransk Skib, som skulde bringe Foræringer til Algier. Paa Vejen til Eskadren maatte Fregatten »Færø« bestaa en Kamp med 2 Sørover-Chebekker. I Vinteren 1771/72 ophørte Blokaden, og Skibene laa i Havn i Marseille. Det næste Aar fortsattes Blokaden, og dette førte da til, at der opnaaedes en Fredslutning 1772. Idet Flaaden ogsaa til Dels var optraadt mod Tunis, sluttedes der ogsaa med denne Stat en Fred samme Aar. Ved sin Hjemkomst udnævntes Hooglant til Viceadmiral og Kongen tilkendegav ham sin Tilfredshed med hans Færd.

1796 opstod der Forviklinger med Tripolis-Regenten her, Jussuf Pasja, der lige havde bestegit Tronen, fordrede, at den ældre Traktat, som dog ikke var udløben, skulde fornyes og derhos en overordentlig Tildeelse af Penge og Foræringer. Da Danmark ikke vilde gaa ind derpaa, erklærede han Danmark Krig, lod sine Skibe opbringe danske Handelsfartøjer og gjorde Besættelserne til Slaver. Den danske Regering sendte da den senere Kontreadmiral L. H. Fisher¹⁾ med Fregatten »Thetis« for at raade Bod paa Sagerne. Han kunde dog ikke udrette noget af Betydning, da han med sit ene Skib ikke kunde iværksætte nogen virksomhedsfuld Blokade. 1797 udsendtes da den senere Gehejme-statsminister S. A. Bille²⁾ om Bord paa Fregatten »Najaden«, forenede sig med en alt i Middelhavet værende Brig og senere med »Thetis«, og med disse Skibe mødte han den 16. Maj ud for Tripolis og beskød under en ret hæftig Kamp og vanskelige Forhold de Skibe, der var sendte ud imod ham, med saa megen Virkning, at Regenten i Tripolis sluttede Fred den paafølgende 25. Maj paa de Vilkaar, at Danmark skulde betale ham 75,000 Pjastre og hvert 4. Aar sende ham en Foræring. I denne Sum var indbefattet Løsepengene 21,000 Pjastre for 21 Fanger. Den 2. Juni blev Traktaten fornyet og underskrevet³⁾. Som et Minde om hine

¹⁾ Død 1819.

²⁾ Død 1833.

³⁾ Bille, Det danske Flag i Middelhavet i Slutningen af forrige Aarhundrede. Afh. i Archiv for Søvesenet, IV, 1834, VII, 1835. Begivenheden forherligedes af M. C. Bruun i Digtet Slaget ved Tripolis, Kbh. 1797.

Begivenheder findes i Nationalmusæets 1. Afdeling et Sværd, som Bejen af Tripolis skænkede Bille ved hans Afskedsaudiens efter Fredslutningen.

1800 sluttede Kommandør G. A. Koefoed¹⁾ som Eskadrechef Fred med Tunis, da den tidligere Fredstraktat var udløben.

I Maj 1843 tildeltes der den daværende Kaptajn F. A. Paludan²⁾ hemmelig Ordre til med Korvetten »Flora« og flere ham underlagte Skibe at anløbe Strædet ved Gibraltar og Tanger for af Konsulen paa det sidstnævnte Sted at erfare, om der havde tildraget sig noget, som kunde udfordre Eskadrens Hjælp, og det befaledes Kaptajn M. P. Secher³⁾ ligeledes paa Hjemrejsen fra Vestindien med Briggen »Sct Croix« at anløbe Gibraltar i samme Øjemed.

Daværende Kommandør H. G. F. Garde var 1844 som Eskadrechef om Bord paa Fregatten »Gefion«, denne ledsaget af Fregatten »Thetis« Kaptajn H. Aschehoug⁴⁾ og af Hjuldampskibet »Hekla«, Kaptajn K. E. Mourier⁵⁾, i Middelhavet for at medvirke til, at Danmark kunde blive fritaget for den siden 1767 ydede aarlige Tribut til Marokko, hvilket opnaaedes. Eskadren overværede tillige de franskes Bombardement af Tanger den 6. Aug. 1844 tilligemed en svensk, en spansk og en amerikansk. De danske skal højlydt have tilkendegivet de franske deres Sympati⁶⁾. Efter endt Togt gik »Gefion« til Livorno for at hente Thorvaldsens Sager hjem.

Tillige var den i Vestindien stationerede Brig »Mercurius«, Kaptajnløjtnant J. Christmas⁷⁾, beordret at begive sig til Tanger for efter Omstændighederne at være til Hjælp, og Skibscheferne underrettedes om, at de i Strædet skulde hjælpe svenske og norske Krigsskibe til at beskytte den svenske og norske Skibsfart. Generalkonsulen i Tanger J. A. H. Carstensen var bemyndiget til at benytte et af de daværende Skibe til om fornødent at rejse til Gibraltar, saa vel som til at give danske Undersaatter Lejlighed til at forlade Marokko. I Tilfælde af, at det blev til Krig, skulde Marokkos Havne blokeres.

1846 førte Fregatten »Gefion«, Kommandør-

¹⁾ Død. 1808. Var en Tid Generaladjutant.

²⁾ Død som kar. Kommandør 1872.

³⁾ Død som Kommandør 1864.

⁴⁾ Død som Kommandørkaptajn 1850.

⁵⁾ Død som Viceadmiral 1865.

⁶⁾ Berlingske Tidende 19. Septbr. 1844.

⁷⁾ Død som Kontreadmiral 1873.

kaptajn H. B. Dahlerup¹⁾, samtidig med at den var ude som Kadetskib, Kronprinsen, den senere Frederik den VII, til Madeira. Kronprinsen kom om Bord den 6. Maj, medens Skibet laa paa Yderreden. Kongen fulgte ham om Bord og forlod Skibet ved Vedbæk den paafølgende Dag. »Gefion« ankom til Funchal den 24. Kronprinsen gik i Land, besøgte bl. a. det foran omtalte Cramacha²⁾ og kom atter om Bord den 30. Skibet vendte derpaa hjem, men anløb paa Vejen Cadix, hvorpaa Prinsen gjorde en 3 Dages Udflygt til Sevilla. Skibet anløb ogsaa Dover, kom til København den 2. Juli og saluterede den 4. en svensk Eskadre i Anledning af den svenske Konges Fødselsdag. Samme Dag gik Kronprinsen fra Borde, hvornæst den svenske Kronprins Oscar den 6. aflagde et Besøg paa Skibet. Efter nogen Tids Ophold ved København, afgik »Gefion« til et Togt til Østersøen.

Kommandør R. C. M. Bruun³⁾ om Bord paa Skruefregatten »Sjælland« overværede i Novbr. 1869 Suezkanalens Aabning.

Under sit store Togt i 1899/1900 anløb Krydserkorvetten »Valkyrien« med Hs. kgl. Højh. Prins Valdemar som Chef i hans Egenskab af Kommandør i Flaaden, ogsaa Algier⁴⁾.

Det har ikke kunnet undgaas, at adskillige Uheld er indtrufne for Skibene paa Turene til og fra Afrika, alle dog førend det 19. Aarhundrede. Af større Uheld, hvortil enkelte ubetydelige Grundstødninger ikke er henregnede, kan følgende anføres:

1694 led 2 Orlogsskibe, der blev sendte ud til Guinea, et betydeligt Forlis.

Under Opholdet paa Saffys Red sammen med de andre til Marokko sendte Skibe, opstod der den 3. Juli 1753 ved Uforsigtighed Ild i Tømmermandens Kammer paa Fregatten »Falster«, hvis Chef var den foran nævnte Hooglant. Ilden udbredte sig ustandseligt til hele Skibet og naaede efter 3 Timers Forløb Krudtbeholdningen, saa at Skibet sprang i Luften. 132 Mand omkom, blandt dem dog ikke Chefen, der tilfældigt var om Bord i et andet Skib i Anledning af en Festlighed paa samme. Det skyldtes den senere Admiral U.

¹⁾ Død som Viceadmiral 1872.

²⁾ Bille, Beretning om Corvetten »Galathea«s Reise omkring Jorden I, Kbh. 1849, 92.

³⁾ Død som Kontreadmiral og Kammerherre 1895.

⁴⁾ Svedstrup. De Danskes Vej, Kbh. 1902. Togtet er alt omtalt i Geogr. Tidsskr. XX. 232 f.

C. Kaas¹⁾ at de andre Skibe ikke kom til at lide noget. Han var af en Hændelse kommen om Bord i »Falster«, da Ilden udbrød. Det lykkedes ham at faa Skibet under Sejl for at afvende Faren for de andre. Først efter 2 Timers Forløb lykkedes det ham at blive reddet sammen med 40 Mand ved den Uforfærdethed og Dygtighed, der udvistes af den daværende Kadet H. Schiønnebølle, som til Belønning kort efter udnævntes til Sekondløjtnant²⁾.

Det af Købmand Bjørn fragtede Fregatskib »Fredensborg«, hvis Chef var Hooglant, forliste 1749 paa Wattersundsö 7 Mile N. for Trondhjem, da det var paa Vej til Algier med Foræringer. Det blev dog bjærget og drog igen til Algier.

U. C. Kaas³⁾ sendtes 1779 som Chef for Orlogsskibet »Holsten« til Kap for at føre en Konvoi hjem og bringe Forstærkning til Kolonierne i Guinea. Paa Rejsen døde 84 Mand af Besætningen, og der blev derfor befalet anstillet Undersøgelser om hans Forhold. Følgen blev, at han frikendtes, men tillige, at Besætningens Behandling og Bispisning derefter betydeligt forbedredes.

Orlogsskibet »Indfødsretten«, Kaptajn J. Gerner, blev 1782 borte paa Hjemvejen fra Det gode Haabs Forbjærg, hvorfra det skulde konvoiere.

Orlogsskibet »Oldenborg«, Kaptajn J. O. Fischer⁴⁾ forliste den 6. November 1799 i Taffelbay ved Kap, da det var sendt ud til Trankebar, hvornæst det skulde konvoiere fra Kap. Hele Besætningen blev dog reddet.

Fregatten »Hvide Ørn«, Kaptajn H. Kaas, der konvoierede i Middelhavet, blev borte 1799, formentlig mellem Korsika og Sicilien.

Konvoieringerne har ogsaa fremkaldt Uheld ved fjendtlige Magters Optræden.

Linieskibet »Grønland«, Kaptajn L. H. Fischer⁵⁾ blev 1760 opbragt tillige med dets Konvoi af Englænderne i Middelhavet, efter at Skibet havde ført Niebuhr og hans Ledsagere til Smyrna. Efter sin Hjemkomst blev Fischer arresteret, men frikendtes.

Fregatten »Freya« Kaptajn P. Krabbe, som i Aaret 1800 konvoierede i Middelhavet, blev den 25. Juli anholdt af Englænderne, som vilde visitere Konvoien. Da dette nægtedes, blev Skibet beskudt, maatte stryge Flaget og førtes ind til Dover.

¹⁾ Biogr. Lex.

²⁾ Vistnok død som Kommandørkaptajn 1783 eller 1884.

³⁾ Død som Admiral 1808.

⁴⁾ Død som Viceadmiral 1829.

⁵⁾ Død som Admiral 1797.

1801 blev Kommandør G. A. Koefoed anholdt med sin Fregat »Triton« i Port Mahon under Fjendtlighederne med England.

Ved de ovennævnte og andre Lejligheder nævnes af Søofficerer m. fl., som er døde paa Turene til, fra og ved Afrika Løjtnant A. Arenfeldt, der omkom 1748 ved »Fredensborg«s ovenfor omtalte Forlis, Kaptajn J. C. Holst, Chef for Fregatten »Christiansborg«, død ved England 1752, Oberstløjtnant Diethard, Chef for Soldatesken om Bord paa Fregatten »Falster«, Færnik Rønner (Reyner), Kaptajn af Landetaten Dincklage, Søløjtnanterne B. Suhm, Baron C. C. Lillienchrone, M. Hirschnach og Kadet F. C. Bruun, alle omkomne ved »Falster«s Sprængning 1753, Kommandør A. F. Lütow, Chef for Orlogsskibet »Iisland«, død 1758 og begravet paa Malta, J. Willars, Næstkommanderende paa samme Skib, der paa Grund af formentlig Krænkelser kort efter tog sig selv af Dage ved at springe over Bord, Kaptajn H. Arenfeldt, Chef for Fregatten »Christiansøe«, død 1770, begravet i Gibraltar, Kommandørkaptajn A. Bille, Chef for Orlogsskibet »Vagrien«, død 1781 paa Skibets Rejse fra det gode Haabs Forbjærg, Kaptajn J. Gerner, Kommandørkaptajn C. Lütken, Kaptajnløjtnanterne H. Reyersøn og Fartmann, Sekondløjtnanterne Egede, Mourier, Thaae og T. Lütken, alle omkomne med »Indfødsretten« 1782, Kaptajn H. Kaas, Premierløjtnanterne J. Meyer, J. v. Hemmert, R. F. M. Lynck og Baron H. R. Holk samt Sekondløjtnant J. C. G. Hohlenberg, alle omkomne med »Hvide Ørn« 1799, Kontreadmiral H. G. F. Garde, Chef for Krydserkorvetten »Fyen«, død 1885, begravet paa Malta.

Ikke faa Personer af alle Klasser har uden fundet deres Død paa Guinea; som et ret slaaende Bevis herpaa kan nævnes, at Viceadmiral C. L. C. Irminger i sit i det følgende nævnte Skrift (S. 365) udtaler, at han ved sit Besøg paa Kirkegaarden ved Christiansborg fandt Gravsteder for ikke mindre end 6 af hans tidligere Kadetkammerater.

Af Officerer, der har gjort Tjeneste i fremmede Magters Flaader paa Togter til Afrika, maa fortrinsvis nævnes S. Hooglant, der 1740 som midlertidig Chef for det hollandske Orlogsskib »Nassau«, da han konvoierede 10 Skibe fra Malaga til Lissabon, i Gibraltar blev angrebet af 2 Chebekker, der efter Flaget at dømmes var fra Salee i Marokko. Hooglant erobrede den ene, sendte 2 Chalupper ud og tvang med dem den anden ind paa Stranden

ved Tanger, hvorved han foranledigedes til at sende nogle Skud baade mod den og mod Byen. Den tagne Chebek blev saa bragt ind til Gibraltar. Selv havde han kun 3 saarede, medens der i Chebekken var 9 døde og 3 saarede. Da han kom tilbage til Holland, forærede Staterne ham 1600 Gylden som Belønning.

Den senere Viceadmiral S. A. Bille og hans Broder Ernst var de første danske Søofficerer, som i den nyere Tid tjente i fremmede Mariner. De gjorde 1820 og 1821 et Togt med den første franske Eskadre, som efter Freden med England udgik fra Frankrig, under Kontreadmiral Jurien la Gravière. Skibene anløb de kanariske Øer og fortsatte til Brasilien og Sydhavet. Ernst Bille døde under Vejs i April 1821 og begravedes i Atlanterhavet. Steen Bille tjente derpaa ogsaa i 1823, 1824 og 1825 i den franske Marine og besøgte ved denne Lejlighed Ceuta og Tunis¹⁾.

Den senere Viceadmiral E. Suenson²⁾ deltog som ung Løjtnant i de franskes Tog til Algier 1830.

Om nogle af Togterne til Afrika foreligger der trykte Beretninger.

Den senere Viceadmiral C. L. C. Irminger³⁾ har givet en Fremstilling af sine Oplevelser paa Guineakysten, da Orlogsbriggen »Ørnen« paa sin Tur til hint Sted og Vestindien 1847 kom til Guinea, netop som det foran (S. 75) omtalte Oprør var brudt ud. Efter et Besøg i Elmina og efter at have anløbet Christiansborg for at faa Vand og Levnetsmidler ankom Briggen ca. den 12. Oktbr. foran Prinsenssten, som det indtil da var lykkedes J. V. Svedstrup at forsvare. Briggen kom nu til al gribe ind mod Anguanegrene, der især var opirrede over, at nogle Slavetransporter var blevne hindrede, havde afbrændt Byen Qvitta og vilde storme eller udhungre Prinsenssten. Efter at Briggen havde beskudt de oprørske Landsbyer Tebwy og Kiddy, faldt Negrene til Føje, og der sluttedes Fred med dem den 23. Okt. Efter dette gjordes endnu nogle Ekskursioner til Crevecœur og Sct. James⁴⁾.

Om Fregatten »Jylland«s Togt i 1866, paa hvilket den anløb Madeira, har nuværende Kommandør O. Irminger givet en livlig Beretning⁵⁾.

¹⁾ Fra alle Lande 1869, II, 161 ff., 1870, I, 58 ff., 273 ff., 380 ff.

²⁾ Død 1887.

³⁾ Død 1888.

⁴⁾ Fra alle Lande VII, 1868, 353 ff.

⁵⁾ Fra alle Lande IV, 1866, 389 ff.

Om det samme Togt har daværende Løjtnant C. O. E. Normann ligeledes givet en Beretning, særlig vedrørende Madeira, og i denne fremsat en ret omstændelig Skildring af Øens Naturforhold og hvad der vedrører Frugtavlens, især Vindyrkningen¹⁾.

Om de mange Rejser, som Handelsskibe har foretaget, er intet særlig at berette. Vistnok den eneste, som det er værdt at genkalde i Erindringen er den, som 1819 foretoges af et af det asiatiske Kompagnis Skibe, der havde Digteren P. M. Møller om Bord som Skibspræst og anløb det gode Haabs Forbjærg. Digterens Ophold her gav ham Anledning til en erotisk Anfægtelse og til Digtet »I Løvens Fødeland en Jomfru pranger«.

Dog fortjener det maaske ogsaa at anføres, at den i København bosatte Købmand Bjørn ved Midten af det 18. Aarhundrede synes selvstændig at have søgt at bringe en Handel paa Afrika i Stand. Han udsendte nemlig 1743 og 1746 et Skib til Madagaskar og 1744 et Skib til Madeira.

I den seneste Tid har østasiatisk Kompagni atter optaget en mere regelmæssig Fart paa Sydafrika. Det deltog 1903 i Stiftelsen af det sydafrikanske Handelsselskab. I Januar 1911 har der derhos været forhandlet mellem norske, danske og svenske Rederier om et Samarbejde angaaende Oprettelsen af nye Dampskibslinier til Sydafrika og Avstralien. Overenskomst er truffen mellem 2 norske Rederier, Østasiatisk Kompagni og den svenske Sydafrikalinie²⁾.

Om en Emigration af Danske til Afrika kan der ikke være Tale, naar en større Maalestok anlægges. Kun enkelte har sat Bo dør, og foruden de alt foran nævnte, der har skænket Gaver til vore Samlinger, er der kun nogle faa at nævne, saaledes Herr Wright fra Helsingør, der i Algier har oprettet en Skibsprovianteringsforretning, og Herr P. Neergaard, en Brødersøn til den forhenv. Finansminister, der i 1890 udvandrede til Sydafrika, deltog i Boerkrigen, og derefter i 1903 som Agent for et engelsk Mineselskab blev sendt til Mozambiquekysten for at lede Modtagelsen og Afsendelsen af de mange Negre, som aarlig førtes til Delagoabugten for derfra at transporteres som Minearbejdere til Johannesburg.

Han beboede i den Tid et Sted, der er kaldt Inhambane, i Egnen mellem Rhodesia og Nilsøerne. Da det blev nødvendigt at trænge længere ind i

Landet for at hverve Arbejdere, drog han 1909 som Leder af en Ekspedition gennem et Strøg, hvor der tidligere ikke havde været nogen hvid, mellem ca. 15° s. Br. og Sydspidsen af Søen Nyassa, over Bjærgene i Mandimbakæden og tilbage til Inhambane. Han har senere købt en Gaard i Transvaal for at kunne leve i et sundere Klima³⁾.

Endvidere bør nævnes Herr Funch-Petersen, der i nogen Tid har været bosat paa den engelske Ø Lagos ud for Slavekysten. Han har givet nogle Skildringer af dette Sted og et i Omegnen værende Negerrige⁴⁾.

Derimod er der forholdsvis ikke faa af den danske Hærs Officerer, som har gjort Tjeneste under de franske Faner i Afrika.

Af saadanne, som har efterladt sig Beretning om deres Oplevelser kan nævnes den senere Kaptajn A. V. Dinesen, der som frivillig sammen med den foran nævnte Generalkonsul C. T. Falbe 1837 deltog i det andet Tog mod Constantine, hvorfor han fik Æreslegionens Kors⁵⁾, endvidere den senere Krigsminister M. R. Raasløff, der i 1840/41 tjente i Algier, var som Artillerist ansat i Artillerigeneral Lahittes Stab, var en Tid syg, laa paa Hospitalet i Blida, genvandt sit Helbred i Gibraltar, vendte tilbage til Algier og ligesom den foregaaende fik Æreslegionens Kors⁶⁾, endelig den senere Generalmajor J. W. A. Harbou, der rejste til Udlandet 1842, efter at han var bleven afskediget af den danske Hær paa Grund af en Uenighed med dennes Styrelse, efter 2 Aars Ophold i Paris tog Tjeneste i Algier, hvor han efter at have udmærket sig flere Gange blev ansat som Kaptajn i Marskalk Bugeauds Stab, hvem han i 1848 skulde formaa til at tage Befalingen over vor Hær, hvad dog ikke lykkedes paa Grund af den franske Regerings Modstand⁷⁾.

Endvidere maa anføres den senere Redaktør af Flensburger Zeitung G. v. Rosen, der efter at have studeret Jura i Kiel og derpaa foretaget en

¹⁾ Ill. Tid., 31. Juli 1910.

²⁾ Geogr. Tidsskr. Ill, 1879, 47 og 161.

³⁾ Dinesen, Abd-el Kader og Forholdene mellem Fransk mænd og Araber i det nordl. Afrika, Kbh. 1840. — Død 1876.

⁴⁾ Raasløff, Skildring af de politiske og militaire Forhold i Algérie i Aarene 1840 og 1841, Kbh. 1846, bearbejdet efter den tyske Original af 1845. — Død 1883.

⁵⁾ Harbou, Nogle Ord om Campement og Feltforplejning, Kbh., 1849; af en anden Del af denne, som findes i Hamburger literarische und kritische Blätter 1847, begyndtes en Oversættelse i Riises Archiv. — Død 1891.

¹⁾ Fra alle Lande V, 1867, 167 ff., 289 ff.

²⁾ Riget, 30. Jan. 1911.

Tur til Brasilien 1834 i en Alder af 21 Aar lod sig optage i Fremmedlegionen. I et lille Skrift har han givet Oplysninger om Legionens oprindelige Optræden i Spanien og om hans Oplevelser ved Rekrutmodtagelsen i Frankrig og i hans senere Liv under Tjenesten i Algier. Krigstildragelser omtales ikke¹⁾.

I de senere Aar har desuden et ikke ringe Antal danske Officerer gjort Tjeneste i den franske Hær i Algier.

Endelig kan der ogsaa være Anledning til at mindes daværende Premierløjtnant af Fodfølket C. E. Bardenfleth, der i 1869 deltog i General Wimpens Tog ind i Marokko til Ain Choir²⁾.

Som falden i Kamp i Afrika maa, foruden de foran angaaende Kongo nævnte, erindres Oberst i ægyptisk Tjeneste S. A. Arendrup, tidligere Premierløjtnant i det danske Artilleri. Han forlod Danmark i 1867 for sit Helbreds Skyld, kom derefter endnu en Gang til Ægypten og opnaaede efterhaanden en høj Stilling i den ægyptiske Hær. Han fik Afsked fra den danske Hær 1874. Paa den Tid havde Abessinierne krænket Ægyptens sydlige Grænse, og da Kediven Ismail besluttede at sende Tropper imod dem, betroede han Arendrup Overkommandoen over de ca. 2000 Mand, der sendtes frem. De landede den 26. Sept. 1875 i Massaua, marcherede ind i Abessinien og naaede den 16. Okt. op paa Højsletten i hint Land, uden at have mødt nogen Modstand. Imidlertid havde Kongen af Abessinien sat sig i Bevægelse med ca. 30,000 Mand, og et Sammenstød fandt Sted den 16. Novbr. ved Gundet (Gudda-Guddi, ca. 13° 15' n. Br., 39° ø. l. Gr.). I dette led Ægypterne et næsten fuldstændigt Nederlag, og Arendrup faldt i Kampen³⁾.

Ikke i nogen fremmed Tjeneste men under et Ophold for sit Helbreds Skyld døde Oberst E. J. Sommerfeldt i Algier 1903.

Af Missionsvirksomhed i Afrika er der fra Danmark vel udfoldet nogen, men ikke en videre omfattende Virksomhed.

De paa de danske Etablissementer i Guinea ansatte Præster virkede aldeles ikke som Missionærer. Der havde i Aarene 1808—1822 slet ikke været nogen Præst dér.

¹⁾ v. Rosen, Bilder aus Algier und der Fremdenlegion, Kiel 1842. — Død ca. 1845.

²⁾ Død som Kaptajn 1886.

³⁾ D. Bruun, Afrika, II, Kbh. 1901, 12 ff. Berlingske Tidende og Dagbladet 16. Decb. 1875.

Da det danske Missionsselskab var blevet stiftet 1821, søgte dette dog at afhjælpe denne Mangel paa Missionærer i Nærheden af de danske Etablissementer, og ikke alene at beskæftige sig med Missionen i Grønland. Det søgte at faa nogle Personer uddannede ved Missionsskolerne i Basel, men ingen af dem, som Selskabet havde henvendt sig til, naaede at komme i Virksomhed. Bedre Held havde det dog derefter med nogle andre. Etter at Frederik VI den 3. Juni 1826 havde resolveret, at der maatte udsendes Missionærer til Etablissementerne, ordineredes den 13. Juni 1827 4 Udsendinge fra Basel, Hencke, Salbach, Holzwardt og Schmidt, alle tyskkødte, og nogen Tid derefter blev en Negerhøvdings Søn, Frederik Davuna, døbt i Garnisons Kirke. De 4 Udsendinge kom til Afrika den 18. Debr. 1828; men snart blev de angrebne i det farlige Klima. Holzwardt, Salbach og Schmidt døde alt det følgende Aar. Hencke, der beklagede sig meget over Forholdene, holdt ud nogen Tid derefter, men døde 1832. Omtrent samtidig var dog to andre komne til Guinea, nemlig Slesvigerne Jæger og A. Riis. De kom til Afrika den 13. Marts 1832; men kort efter døde Jæger. Riis holdt ud til 1845¹⁾ og blev hjulpen af sin Brodersøn H. N. Riis, som virkede fra 1843 til 1846; men da Danmark solgte Besiddelserne, ophørte Missionsselskabets Virksomhed dér og er ej senere bleven optagen.

Dog har der senere igen været paatænkt at udføre Mission i Afrika. Der havde i Aarene 1886/89 indenfor det danske Missionsselskabs Bestyrelse flere Gange været talt om at begynde en ny Mission foruden den gamle i Indien, og ved et Repræsentantmøde i Nyborg fremsattes atter Tanken, idet Formanden blandt andre Steder foreslog det sydlige Madagaskar, men den naaede ikke til Udførelse paa Grund af de særlige Vanskeligheder, der vilde være forbunden med den²⁾.

Imidlertid har dog enkelte danske virket som Missionærer paa forskellige Steder i Afrika, uafhængigt af Missionsselskabet.

Saaledes kan nævnes Baptistmissionærerne Strøm, Johnsen og Metodistmissionær C. Petersen, der kom til Kongo 1878, og af hvilke den sidstnævnte er død; J. E. Broholm, der gik ud for

¹⁾ Riis blev efter sin Hjemkomst Præst i Stavanger. — Død 1854.

²⁾ Løgstrup, Det danske Missionsselskabs Hist., ny Udg., Kbh. 1907, 24 ff., 79 ff.

de amerikanske Baptister, virkede i Kinjila sammen med P. Frederiksen og døde 1891; C. A. Borella, der en Tid virkede som Kaptajn paa en Missionsdamper; W. P. R. Rasmussen og C. H. Jensen, den sidste med Hustru Louise, der gik ud som amerikanske Metodister, og hvoraf de to første er døde henholdsvis 1891 og 1895¹⁾, Louise Jensen 1897.

Den tidligere Præst i Holbæk J. H. Løbner, der i en Arrække har været Missionær i Afrika, er af Herrnhuts Missionsstyrelse kaldt til Provst for Provinsen Unyamvesi i Tysk Østafrika²⁾. Da Missionsmarken dør er et helt ukendt Land, har han maattet foretage flere lange og stundom farefulde Rejser for at finde de tættest befolkede Strøg, der gerne først skulde besættes med Missionærarbejdere, og han har saaledes givet gode Oplysninger om Landets Geografi. Hans Hustru har ledsaget ham.

Om W. P. R. Rasmussen er der udgivet et Mindeskrift, der viser hvilke store Anstrængelser og hvor megen Sygdom, Missionærerne er under-

kastede i Kongo. Han rejste fra Danmark til Amerika i 1882 og arbejdede dør som Tømmer, kom saa i Forbindelse med Biskop Taylor og rejste saa til Kongo som Missionær 1887 og anlagde en Station i Byen Nilenge i Bonza Yonga Distriktet, i Nærheden af Isangila (den 2. af Stanley anlagde Station ved Kongofloden), hvor han opholdt sig med sin Hustru, som han havde lært at kende paa Udrejsen, og til hvem han var bleven viet straks efter Ankomsten til Kongo. For deres Helbred vendte de begge tilbage til Danmark, hvor de ankom ved Nytaarstid 1892, rejste saa i Maj s. A. til Amerika og dør blev han Forstander for en Menighed i Des Moines. De drog atter til Kongo 1893, boede foreløbig i Isangila og besøgte derpaa atter bl. a. St. Nilenge, i hvis Nærhed der paany skulde oprettes en Station. Snart derefter blev han igen syg, døde 1895 og begravedes i Isangila¹⁾.

Maj 1912.

¹⁾ Gaarde, Et Liv i Opofrelse, Aarhus. Der anføres her, at af 55 til Kongo udsendte Missionærer er 23 døde, 27 vendte hjem for deres Helbreds Skyld eller af andre Aarsager.

¹⁾ Jenssen Tusch I, c. 225 f., 364, 705.

²⁾ Nye Tider. Avg. 1911.

Literaturanmeldelser.

Johs. Schmidt: Report on the Danish oceanographical expeditions 1908—1910 to the Mediterranean and adjacent seas — vol I: Introduction, Hydrography, Deposits of the seabottom. København 1912. (Kvartformat, 269 Sider med Kort og Tavler).

Beretningen omhandler to Ekspeditioner med S/S »Thor« i Middelhavet, den første i Maanederne December, Januar og Februar 1908—09, den sidste i Maanederne Juni, Juli, August og September 1910.

Deltagere i Ekspeditionerne var foruden Lederen af disse Dr. phil. Johs. Schmidt i Vintertogtet: Dr. phil. Ove Paulsen, Assistent ved Botanisk Museum, Dr. med. Lerche, Reservelæge i Marinen og i Sommertogtet: Dr. phil. J. N. Nielsen, Assistent ved meteorologisk Institut, Dr. phil. H. C. Ostfeld, Inspektør ved Botanisk Museum, cand. S.

Palitzsch, Assistent ved Carlsberg Laboratoriet i København.

Føreren af »Thor« var Kaptajn G. Hansen, der har været knyttet til »Thor« siden 1904.

Der udførtes paa disse Togter Arbejder efter lignende Metoder som de, der har været anvendt ved Undersøgelserne ved Færøerne og Island, og som almindeligt benyttes ved de Havundersøgelser, der foretages af »The international cooperation for the study of the sea.«

I flere Henseender har der paa de to Ekspeditioner frembudt sig Opgaver, hvis Løsning gav Løfte om rigt Udbytte, og det har ved den foreliggende Beretnings første Bind, der behandler de fysiske Forhold i Middelhavet, vist sig, at der er opnaaet Resultater, der maa kaldes betydelige, navnlig set paa Baggrund af det Kendskab, som man tidligere havde til Middelhavets fysiske Forhold.